

Matth.; et Theophylactus, in Marcum, utramque sententiam probabilem relinquit. Hanc vero posteriorem opinionem constanter defendit Cæsar Baronius, in Annalibus, anno 34, nova quadam ratione quam eleganter et erudite persequitur. Dicit enim vinum myrrhatum non fuisse vinum amarum (ut cæteri omnes scriptores communiter existimant), sed vinum optimum, quod in vasis myrrhinis admixtis variis speciebus condiebatur, ut saporem odoremque gratissimum imbiberet, et ad confortandum hominem majorem vim haberet. Hujusmodi enim vinum in usu, magnoque pretio fuisse apud antiquos, probat ex Plinio, lib. 14 Histor., c. 12, et ex Martioli, veteribusque aliis, apud quos *myrrhina* appellatur. Ex nominis ergo similitudine conjectat hic auctor, hujusmodi fuisse vinum myrrhatum de quo Mat. loquitur. Unde consequenter colligit illud non fuisse propinatum Christo ex odio, sed ex commiseratione alicujus qui id attulerat, ut aliquid solatium Christo, vel etiam aliis damnatis ad mortem afferret. Quod cum gustare nolisset, ab aliis (inquit) qui eum odio habebant, vinum felle mixtum ei propinatum est. Et huic sententiæ favet quod Lyranus in Mat. refert, ex traditione Judæorum, statutum esse a senioribus eorum ut damnatis ad mortem vinum aromaticum daretur, propter illud Proverb. ult.: *Dale siceram mœrentibus, et vinum iis qui amaro sunt animo.* Hæc sententia non est improbabilis, præsertim si (ut græca frequentius habent) Matthæus *acetum* scripsit. Non enim placet ut acetum nomine vinum ad corruptionem tendens explicemus; alioqui etiam posset eodem modo exponi aliud acetum, quod post crucifixionem ei datum est; et eodem modo posset explicari prophetia, unde non posset constare verum et proprium acetum Christo fuisse propinatum. Et eadem ratione non placet ut apud Matth. nomine *fellis* intelligamus amaritudinem myrrhæ. Non enim metaphoris uti necesse est, ubi proprietates potest retineri verborum. Si vero (ut probabilis est) Mat. non *acetum*, sed *vinum* scripsit (in quo græci codices sunt emendandi; facile enim potuerunt corrumpi, propter vocis similitudinem, ut Jansenius notavit), hoc (inquam) posito, facile defendi potest, illud vinum fuisse unum et idem, dummodo myrrhatum et felle mixtum censeatur. Si cui vero placuerit fuisse diversa, non repugnabit Evangelio, adversabitur tamen fere omnibus expositoribus. Rursus an illud vinum myr-

rhatum fuerit tam pretiosum (ut Baronius scribit), mihi incertum est, et difficile est creditu tanta diligentia et cura in crucifixorum usus fuisse conditum. Nam si dicamus hoc beneficium specialiter Christo collatum, propter specialem alicujus devotionem, id non fit probabile, cum Psal. 68 de illo scriptum sit: *Consolantem me quæsi, et non inveni; ac statim subdatur: Dederunt in escam meam fel;* nam ii, qui eum amore prosequuntur, vel non audebant illi subvenire, vel præ nimio dolore vix poterant, vel certe intelligebant non fore hoc illi gratum. Si autem dicamus hujusmodi vinum solitum esse dari hominibus damnatis ad mortem, etiam id difficile credi poterit, præsertim cum auctores scribant illam pretiosam myrrhinam in vasis myrrhinis, quæ sunt pretiosissima et rarissima, admixtis variis et pretiosis rebus, solere condiri. Facilius ergo credi poterit, in eo vino admixtum aliquid myrrhæ, non ex odio, sed ex consuetudine; neque ob delicias et gustum (fortasse enim amarum erat), sed quod esset efficacius ad confortandum hominem, et impediendum ne vapores caput hominis occuparent, ut ibidem ex Aristotele Baronius refert. Nam si hunc effectum efficere potest vas myrrhinum, eundem poterit præstare myrrha vino immixta. Sed hæc sint satis de re incerta; concordia enim Evangelistarum satis ex dictis constat.

5. *Dubium.* — Quæri vero potest cur Christus illud vinum non hiberit. De vino felle mixto, ait Theophyl. fuisse mortiferum, et habuisse venenum admixtum; et quia Christus elegerat mortem crucis, et non aliam, noluisse accipere. Sed hoc non video quo fundamento dictum sit. Hieronymus ad mysticos sensus recurrit. Ait enim gustasse, sed non bibisse, ut significaret se mortem gustaturum, non tamen in ea permansurum. Alii dicunt significasse, gustasse se peccati poenam, non tamen bibisse culpam. Fortasse litteralis ratio est, quia tunc non indigebat potu, et noluit bibere sine causa. Vel certe noluit tunc extinguere sitim, ut vehementius eam in cruce pateretur. Tum quia hæc major poena erat, quam illa, quæ esse poterat in vini amaritudine. Tum etiam ut in cruce impleteretur prophetia quæ de siti Christi erat prædicta. Si autem vinum myrrhatum erat dulce, et pretiosum, illud nec gustare voluit, cum vinum felle permixtum saltem gustaverit, ut omnem consolationem omnino respueret. Denique ipse dixerat in cœna, non gustaturum

vinum usque ad mortem, quod voluit observare.

6. *Spongia aceto plena Christo in cruce pendenti oblata.* — *Hyssopo spongia quomodo imposita.* — Tertio dicendum est, Christo jam crucifixo, et in cruce pendenti, in spongia propinatum fuisse acetum. Hoc constat ex omnibus Evangelistis. Sed superest inter expositores controversia, an Evangelistæ omnes de eodem potu loquantur. Et ratio dubii est, quod Mat. et Marc. dicunt spongiam fuisse arundini vel calamo impositam, Joannes autem inquit: *Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.* Propter quod Cyrill. Alexandr., 12 lib. in Joann., c. 35, docet diversas fuisse has actiones: *Alii (inquit) calamo, alii ligno hyssopi potum Jesu offerebant.* Sed hæc dubitandi ratio non cogit ad hoc asserendum; nam si lignum hyssopi satis esse poterat ad sustinendam spongiam, non est difficile intelligere, ipsamet vocari potuisse arundinem vel calamum, et ita sentiunt Theophylact. et Euthym.; est tamen per se difficile creditu, lignum, seu culmum hyssopi, fuisse aptum ad hoc munus, cum hyssopus herba sit humilis et mollis, quæ non emittit longum neque durum calamum, ut videre licet in Plinio, lib. 26, c. 24; Dioscoride, lib. 3, cap. 28. Unde 3 Reg. 4, de Salomone dicitur: *Disputavit super lignis, a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete,* quasi diceret, quæ est minima herba. Quocirca hæc difficultas non tam est de concordia Evangelistarum, quam de intelligentia Joannis, quomodo, scilicet, potuerit spongia hyssopo circumponi. Quidam igitur dicunt spongiam non fuisse impositam hyssopo, sed potius hyssopum mixtum aceto, et spongiam fuisse illo liquore, ex aceto et hyssopo confecto, imbutam. Hanc interpretationem indicavit Theophylact. in Joan., et eam defendit Baronius, loco citato, quam dicit esse accommodatam textui græco. Sed plane repugnat verbis Joannis, cum aperte dicat spongiam aceto plenam, hyssopo fuisse circumpositam, et non e contra acetum fuisse hyssopo conditum. Et textus græcus eodem prorsus modo habet quo latinus vulgatus. Cajetanus ergo respondet spongiam fuisse ligatam calamo, nexu herbæ hyssopi. Sed, ut verba Joannis melius accommodentur, intelligi potest in summitate arundinis factum esse ex herba hyssopi, receptaculum quoddam, et veluti canistrum, in quo facile posset immitti ac sus-

fineri spongia. Atque hac ratione propriissime intelligitur, simul fuisse spongiam impositam et calamo et hyssopo. Qui modus fit etiam verisimilis, ex eo quod accommodatior erat, ut facile posset spongia poni in summitate calami, absque alio vinculo et nexu.

7. *Dubium.* — *Responsio.* — *Sitis Christi de cruce pendenti unde orta.* — Majorem rationem dubitandi affert differentia supra tacta in enarratione Evangelistarum. Nam Joannes dicit Christo sitiienti, et propria voce sitim explicanti, datum esse hunc potum. Alii vero dicunt post verbum illud, *Eli, Eli,* etc., quemdam ex iis qui astabant, per jocum et irrisionem accepisse spongiam, ut ei potum daret. Propter quam varietatem videtur posse defendi sententia illa Cyrilli, sæpius datum esse acetum Christo in cruce pendenti. Cui etiam favet modus loquendi Lucæ: *Illudebant ei milites, accedentes, et acetum offerentes ei, dicentes: Si tu es Rex Judæorum, salvum te fac.* Sed tamen verior sententia est, de eadem re Evangelistas esse locutos. Statim enim post illa verba: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Christus protulit illud verbum, quod solus Joannes scripsit, *Sitio,* quod proprie et de siti corporali intelligendum est. Revera enim sitiēbat, et (ut Cyrillus supra notavit) naturale ei fuit vehementem sitim pati, quia ab hora cœnæ nihil hiberat, et semper vigilaverat, multumque laboraverat, ac vehementi agonia et tristitia sudorem ac sanguinem miserat. Denique cruci affixus fere totum sanguinem fuderat, ac pene exhaustus fuerat. Quæ omnia ex natura rei acerbam sitim excitare poterant, quam Christus explicare voluit (præter mysticos et spirituales sensus), ut ostenderet se non solum exterius, sed etiam interius vehementer torqueri. Sciens etiam inde futurum fuisse ut Scripturæ impleverentur, dum Judæi vel milites moverentur ad novam poenam et injuriam illi inferendam in Scripturis prædictam, quam ipse non recusabat, quamvis eorum actionem non intenderet. Occasione igitur illius verbi a Christo prolati, oblatum est illi acetum, quod Joannes explicavit. Alii Evangelistæ, quamvis hoc prætermiserint, non tamen negarunt. Quod autem Lucas in plurali loquitur, intelligendum est, sicut supra diximus, per syllepsim seu synechdochen. Nam quod fit a multitudine, quamvis per unum fiat, solet dici factum esse a pluribus.

8. *Dubium.* — *Acetum Christo in cruce cur datum.* — Sed inquiri hic solet quomodo tam

facile potuerint ad manum haberi spongia, aliaque instrumenta necessaria ad dandum potum Christo jam in crucem acto. Responsio communis Cajetani, Jansenii et aliorum est, fuisse consuetudinem deferendi acetum quo potarent crucifixos, eorumque mortem accelerarent. At vero Cæsar Baronius supra contendit spongiam, acetum et hyssopum adduci solita, ut cruciatus esset productior et vehementior. Quia illa omnia apta erant ad sistendum sanguinem, sive acetum potaretur, sive vulneribus applicaretur, ut ex Plinio et aliis colligit. Sed ipse in eo discursu supponit acetum illud fuisse hyssopo conditum, quod nobis supra non placuit. Dicit tamen in præsentia potest, satis esse quod utcumque sit hyssopo admotum. Nam et per se habet ad hoc virtutem aliquam, et inde potest majorem participare, sicut ex conjunctione etiam cum spongia ad eum effectum dicitur reddi efficacius. Aliud tamen videtur huic sententiæ ob stare, quia verisimilius est voluisse milites et Judæos mortem crucifixorum accelerare potius quam retardare; illos quidem, ut sese expedirent, neque cogentur ibi diutius adesse ad custodiam damnatorum; hos vero, quoniam secundum legem oportebat eadem die crucifixos e patibulo deponere. Quæ conjectura magis urgebat in morte Christi, tum quia ex odio et timore tumultus, vehementer optabant illum citissime occidere. Tum etiam quia erat dies festus. Sed hæ conjecturæ facile solvi possunt. Quia milites non poterant immutare eam consuetudinem, si a iudicibus statuta erat, neque Romani Judæorum legibus astringebantur. Quare cum hæc sententia principiis philosophicis sit magis consentanea, et Scripturæ et Patribus non repugnet, præferenda videtur. Nam etiam Lyran., supra Mat., priorem sententiam rejicit. Etenim illa sine ullo fundamento asserit, acetum potatum habere vim ad accelerandam mortem.

9. *Dubium.* — *Responsio.* — *Fel Christo in escam quomodo, vel quando datum.* — Ultimo tandem circa hunc Christi cruciatum inquiri potest, cur, sicut ad expletionem prophetiæ propinatum fuit Christo acetum in potum, non etiam datum fuit fel in cibum. Utrumque enim Psalmo 68 prædictum erat: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.* Neque enim negari potest quin utraque pars hujus prophetiæ Christum respiciat, cum utraque ab Evangelistis de Christo explicata sit. Respondent quidam ex Augustino, super Psalm. 68, illa verba: *Dederunt in es-*

cam meam fel, per modum proverbii esse intelligenda, id est, incredibili acerbitate dolorum me cruciarunt. Est enim phrasid hæc in Scriptura trita satis ac pervulgaris. Quam expositionem indicant etiam Theodoret. et Basil., sic exponentes: *Ipsam cibum amarum mihi reddiderunt, quia cibus in dolore et angustia sumptus, etiam si suavis sit, amarus redditur.* Hæc expositio mihi non probatur, quia non servat Scripturæ proprietatem, absque sufficienti causa. Alioqui etiam potum aceti possumus metaphorice interpretari. Cur enim unam partem potius quam aliam proprie intelligemus? Euthymius igitur, partim super Psalmum 68, partim super Matthæum, multa commentatur, ut explicet hoc esse ad litteram impletum, et dicit fieri potuisse, vel ut aliqui porrexerint Christo fel ad manducandum, vel fragmenta fellis aridi pro buccella panis, aceto vinove diluta dedisse. Sed hæc, licet vera esse possint, tamen quia non colliguntur ex Evangelio, non videntur probanda. Nam juxta hanc responsionem sequitur, saltem ex Evangeliiis, non satis ostendi illam prophetiam fuisse impletam. Quod videtur esse præter intentionem Matthæi, qui non sine causa fel nominavit et expressit, ut communiter expositores ibi intelligunt; et Hieron., Psalm. 68; et Ruffinus in Symbolo; et Tertul., l. contr. Judæos, c. 10. Censeo igitur primam partem illius prophetiæ impletam esse, quando ante crucifixionem datum fuit Christo vinum felle permixtum. Quia etiamsi fel datum sit in vino, vere dicitur datum esse in cibum. Non enim ita sunt intelligenda verba Psalmi: *Dederunt in escam meam fel,* id est, in cibo meo miscuerunt fel, sed ipsum fel dederunt mihi in escam; hoc autem verissime ac propriissime dicitur, etiamsi id quod datur in cibum, vino vel alteri liquori permixtum detur, ut sorberi potius possit quam comedi, quod satis constat ex vulgari et communi loquendi modo. Vere enim dicitur avis dari in escam, etiamsi cominuta vel in jus redacta præbeat. Et hæc est (ut existimo) intelligentia antiquorum Patrum, et propter hanc causam Tertullianus supra ita legit prædicta verba Psalmi: *Miserunt in potum meum fel;* Lactantius vero, lib. 4, cap. 18, dicit illa verba Psalmi impleta esse in cibo et potu, quæ antequam Christum Judæi crucifigerent, illi obtulerunt.

SECTIO IV.

Utrum Christus verbis quæ in cruce protulit, testamentum condiderit.

1. *Testamentum Dei quod sit.* — *Testamentum novum et vetus.* — Hanc propono dubitationem, tum ut occasionem nobis præbeat breviter explicandi verba quæ Christus in cruce locutus est; tum etiam quod ad intelligenda nonnulla Scripturæ testimonia, fideique mysteria, conducere potest. Est igitur imprimis supponendum, testamentum proprie significare ultimam hominis voluntatem, quæ de sua hæreditate disponit, ut constat ex communi usu hujus vocis. Quia vero hominis voluntas non fit nota hominibus nisi per aliquod signum aut instrumentum, ideo ipsum etiam instrumentum, quo voluntas testatoris continetur ac panditur, *testamentum* solet appellari, et utraque significatio ad Deum est in Scripturis translata. Voluit enim Deus homines esse participes hæreditatis suæ. Et hanc suam voluntatem variis modis contestatus est, unde hæc voluntas Dei hominibus significata, *testamentum* dicitur. Tamen, quia hæc voluntas Dei manifestatur homini per modum promissionis non absolutæ, sed conditionatæ, ideo *testamentum* Dei dicitur etiam *foedus* et *pactum*. Unde Augustinus, lib. 1 Locut. de Genesi, n. 94: *Amant* (inquit) *Scripturæ pro pacto ponere testamentum.* Et ideo ubi Exod. 24 legimus: *Hic est sanguis foederis,* Paulus, ad Heb. 9, citat: *Hic est sanguis testamenti;* et ubi Genes. 17, circumcisio dicitur *signum foederis,* Eccles. 44 dicitur: *In carne ejus stare fecit testamentum.* Rursus, quia conditio sub qua Deus suam hæreditatem promittit, est observatio mandatorum ejus, ipsum etiam Dei præceptum, *testamentum* appellari solet, ut Josue 7: *Transgressus est testamentum meum, quod disposui ad eos,* ut ibi notavit Augustinus, lib. Quæst. in Josue. Hinc denique distinguuntur duo testamenta in Scripturis, *novum* et *vetus*, ut constat Jerem. 31, ad Galat. 4, ad Hebr. 8, quæ distinguuntur tum in divinis promissionibus quæ in Testamento Veteri præcipue erant temporales; in Novo autem spirituales et æternæ, juxta illud: *Melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est,* ad Heb. 8. Tum quia illud continebat præcepta externa et carnalia; hoc autem interna, et spiritualia, juxta illud: *Pactum feriam cum domo Israel; dabo legem meam*

in visceribus eorum, et in corde eorum describam eam, ad Heb. 8. Denique illud sacramenta habebat egena et infirma, unde jubebat, sed non juvabat; hoc vero habet sacramenta efficacia gratiæ, quibus plurimum juvat ad implendum quod jubet, ut latissime tractat Augustinus, lib. toto de Spiritu et lit., præsertim c. 25, et lib. Quæst. in Exodum, quæst. 166, et lib. 3 contra duas Epist. Pelagian., c. 4. Hinc denique ipsæ Scripturæ, in quibus hæc voluntas et promissiones Dei continentur, *testamentum novum et vetus* dicuntur, tanquam instrumenta Dei voluntatem continentia et significantia. Præcepta etiam ipsa vetera et nova possunt dici *vetus* et *novum testamentum*, ac denique ipsa sacramenta, quæ etiam sunt signa vel instrumenta pacti, promissionisque divinæ.

2. *Testamentum novum et æternum Christus condidit.* — Secundo supponendum est, Christum Dominum testamentum condidisse, non vetus et temporale, sed novum et æternum. Hoc imprimis constat ex Paul., Hebr. 7, dicente: *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus.* Vocat autem *sponsorem*, quia (ut dicebamus) divinum testamentum per modum pacti et promissionis fit, dando leges et præcepta, et promittendo hæreditatem servantibus ea; et ideo c. 8 vocat Christum, *mediatorem novi testamenti.* Quia Deus per Christum novum testamentum condidit, et bona illius repromisit, quæ suo sanguine idem Christus nobis promeruit; et ideo sanguis ejus dicitur *sanguis novi testamenti*, Marc. 14, Luc. 22, et 1 ad Cor. 11, et ad Hebr. 13, dicitur *sanguis testamenti æterni.* Quia Christus testamentum, quod condidit, suo sanguine ita confirmavit, ut in æternum duraturum sit, vel simpliciter quantum ad bona quæ promisit, vel usque ad finem sæculi, quoad leges et sacramenta quæ stabilivit. Et hinc colligitur Christum, ante mortem suam condidisse hoc testamentum, quia prior debet esse institutio testamenti quam mors testatoris; testamentum enim morte confirmatur, ut Paulus docuit ad Hebr. 9: *Alioquin* (inquit) *nondum valet, quamdiu vivit qui testatus est.* Ubi de Christo Domino loquitur; supponit ergo Christum, dum vixit, testamentum condidisse. Loquimur autem de testamento, ut significat ultimam voluntatem verbis aut signis sufficienter expressam, sive sit scriptum, sive non; hoc enim nihil ad rem præsentem refert.

3. *Prima sententia.* — His ergo positus, difficultas superest an Christus Dominus in

cruce positus hoc testamentum condiderit, vel antea. Prima sententia esse potest, Christum in cruce testamentum condidisse. Primo, quia si verba Christi in cruce spectemus, inveniemus omnia quæ in prudenti testamento condendo observari solent. Primo enim solet is, qui testatur, animam suam Deo offerre et commendare; hoc Christus in cruce præstitit. Secundo, solet, qui testatur, si ab aliquibus passus est injurias, eas in testamento remittere, quod etiam Christum in cruce fecisse legimus. Tertio, qui testatur, providere solet filiis, si eos habet, vel parentibus, si ejus ope indigent, vel amicis; Christus autem in cruce, et matris curam habuit, et amici Joannis, ac spiritualis filii, unde Ambros., Epist. 82, in fin.: *Testabatur in cruce Christus et inter matrem atque discipulum dividebat pietatis officia*. Denique hæreditatem promittit, qui testatur; hanc Christus latroni pollicetur in cruce, et in persona ejus, omnibus in se credentibus, ac vere pœnitentibus. Secundo, ibi concurrebant omnes circumstantiæ ad condendum testamentum necessariæ. Solet enim testamentum, quando necessitas aut periculum prius non urget, in fine vitæ institui; Christo autem nullum imminere periculum, cum horam mortis suæ præsciret; non ergo illi fuit necessarium testamentum condere ante ultimum vitæ terminum. Fuit autem conveniens usque ad illud tempus differre, tum ut ostenderet in sua voluntate et consilio omnia momenta esse posita; tum etiam ut se ostenderet liberum, sui que juris, etiam si clavis fixus et in hostium potestate quasi vinetus et captivus esse videretur. Deinde ut testamentum ejus statim ac esset absolutum, seu (ut ita dicam) immediate post, morte confirmaretur. Tandem quia, ut testamentum sit validum, oportet ut solemne sit, et coram testibus fide dignis fiat; testamentum autem in cruce institutum, maximam solemnitatem habuisse necesse est. Nam publice et coram omni plebe fiebat, et in loco alto ac voce publica, ut a nemine possit ignorari, et coram testibus fide dignissimis, Maria Virgine, Joanne Evangelista, Magdalena, et aliis. Tertio, tunc Christus condidit testamentum novum, quando abrogavit prius. Quia, sicut Paulus ait ad Hebr. 8: *Dicendo novum, veteravit prius; quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est*, ita nos dicere possumus, instituendo novum testamentum abrogasse prius. Sed Christus in cruce pendens, dixit: *Consummatum est*. Quo verbo significavit im-

pletas fuisse omnes prophetias, omnesque umbras et figuras, et consequenter consummatum testamentum quod in illis fundabatur; ergo illo verbo significavit Christus et novum testamentum fuisse tunc plene conditum, et antiquum ablatum, ut explicuit D. Thomas hic, q. 47, art. 2, ad 1.

4. *Secunda sententia.* — Secunda sententia esse potest, Christum Dominum non in cruce, sed in nocte cœnæ condidisse testamentum novum. Hæc videtur antiquorum Patrum sententia. Damasc., lib. 4, cap. 14: *Cum voluntariam (inquit) mortem nostra causa suscepturus esset, ea nocte qua se ipsum tradebat, testamentum novum sanctis suis discipulis et Apostolis, ac per illos omnibus qui in eum credunt, instituit*. Indicavit etiam Tertull., l. 4 contra Marc., c. 40, ubi, de mysterio quod Christus in cœna perfecit, sermonem habens, inquit: *Sic et in calicis mentione testamentum constituit, sanguine suo obsignatum*. Ubi alludit ad verba quæ Christus in cœna protulit: *Hic est sanguis meus novi testamenti*, illius, scilicet, quod ipse tunc condebat. Quod etiam significavit Chrysostomus, hom. 83 in Matth., dicens: *Hoc ipsum testimonium novum confirmat. Et quemadmodum vetus pecudes et vitulos habebat, eodem modo novum Dominicum possidet sanguinem*. Et idem sentit Ambros., 1 ad Cor. 11. Secundo, hoc idem probatur ex verbis Christi, Luc. 22: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, vel (ut Matth. et Marc. habent): *Hic est sanguis novi testamenti*. Quo loco omnes expositores, Chrysost., Theophyl., Euthym., Ansel., Ambros., advertunt opposuisse Christum sanguinem suum sanguini hircorum et vitulorum, quo antiquum testamentum sancitum est, dicente Moyse, Exod. 24: *Hic est sanguis testamenti, quem mandavit ad vos Deus*. Sicut ergo Moyses dicens illa verba obsignavit vetus testamentum, ita Christus dicens: *Hic est sanguis novi testamenti*, novum testamentum obsignavit. Non potest autem testamentum obsignari nisi etiam condatur; ergo ibi etiam conditum est novum testamentum. Tertio, ex iis quæ gesta sunt in cœna. Ibi enim Christus præcipua præcepta legis novæ discipulis tradidit, nimirum præceptum charitatis: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*; et illud: *Mandatum novum do vobis*; et præceptum novi sacrificii: *Hoc facite in meam commemorationem*. Quibus etiam verbis usum præcipui sacramenti præcepit. Ibidem etiam facta est promissio remissionis peccatorum,

quæ virtute continet promissionem gratiæ et gloriæ, et non est facta uni vel alteri, sed omnibus præsentibus et absentibus: *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. In his autem quasi in primis quibusdam capitibus continetur novum testamentum, in quo per se et essentialiter tantum sunt præcepta fidei vivæ et sacramentorum, cum promissione æternæ hæreditatis. Deinde hoc totum gestum est coram legitimis testibus, qui futuri erant principes Ecclesiæ, et *ministri novi testamenti*, 2 ad Cor. 3; quod ministerium in eadem cœna sunt consecuti. Nam illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*, ordinati sunt sacerdotes, et *dispensatores mysteriorum Dei*, 1 ad Cor. 4. Non debuerunt autem ministri testamenti ante ipsum testamentum initiari, sed in ipso testamento solent institui. Denique tempus illud aptissimum erat ad testamentum condendum, quia tunc Christus valedixit discipulis suis, ut ad passionem et mortem iret. Unde oportuit ut prius diserneret ea quæ ad novum testamentum pertinebant.

5. *Tertia sententia.* — Tertia sententia esse potest, Christum neque in cœna, neque in cruce testamentum condidisse; sed paulatim in discursu vitæ suæ, præsertim a baptisate et prædicatione sua. Fundamentum est, quia condere testamentum novum nihil aliud fuit quam legem novam ferre sub expressa promissione gratiæ, remissionis peccatorum, ac regni cœlorum, nova sacramenta, ac novum ritum colendi Deum, instituendo. Sed Christus non præstitit hoc in sola cœna et cruce, sed prædicto tempore. Nam statim a principio prædicationis cepit promittere regnum cœlorum, eamque promissionem sæpissime in discursu prædicationis suæ confirmavit. Deinde vel in baptismo, vel paulo post, sacramentum baptisati instituit, qui est quasi fundamentum, seu initium novæ legis, et janua qua Christi hæreditatem adimus. Rursus alia sacramenta discursu temporis instituit, nec de omnibus constat quando sunt instituta, quamvis constet de aliquibus. Ad hæc præceptum fidei de suo adventu, ac de divinitate sua, quæ est una ex præcipuis conditionibus novi testamenti, multo ante cœnam sufficienter prædicavit ac promulgavit Christus Dominus; ergo non uno vel alio definito actu ac tempore condidit hoc testamentum, sed successione temporis, ac diversis actionibus. Ex hoc autem discursu (si recte procedit) aperte colligitur, novum testamentum non fuisse a Christo integre

conditum ante mortem. Multa enim ex præcipuis ac valde necessariis addita sunt post resurrectionem ejus, nam eo tempore institutum est sacramentum pœnitentiæ, et præceptum confessionis latum; imo et præceptum baptisati antea datum non erat. Monarchia etiam Ecclesiastica postea instituta est, et suprema potestas Petro delegata, antea enim solum erat promissa; hæc autem omnia constituunt integre novam legem, seu novum testamentum.

6. Ut rem hanc exacte explicemus, duplici ratione Christi personam considerare possumus. Uno modo, ut personam publicam, id est, ut caput, et auctorem summumque Ecclesiæ Pontificem ac legislatorem. Secundo, ut personam privatam habentem propriam aliquam et specialem cognitionem. Sicut enim solet distingui duplex ratio in gratia Christi, scilicet, capitis et private personæ, ita nos hanc duplicem rationem in ejus voluntate considerare possumus, et sub utraque intelligi potest condere testamentum, et declarare ultimam voluntatem suam. Et novum quidem testamentum proprie condidit ut caput et Pontifex Ecclesiæ. Quia condidit illud ut legislator, et quatenus virtutem habet ad infundendam gratiam et gloriam in cohæredes suos. Ut privata autem persona diceretur condere testamentum, si tantum ut homo ex bonis temporalibus et humanis aliquid legasset.

7. *Christus, ut caput et Pontifex Ecclesiæ, novum testamentum in cruce non condidit.* — Dico ergo primo: Christus Dominus, ut caput et Pontifex Ecclesiæ, nullo modo instituit testamentum novum in cruce pendens. Hæc conclusio probatur. Quia Christus in cruce nullum verbum protulit, quod ad hoc testamentum condendum pertineat. Quod breviter ostenditur discurrendo per singula verba quæ in cruce protulit, quæ septem ab Evangelistis referuntur.

8. *Prima Christi in cruce pendens vox.* — *Oratio Christi de cruce precantis exaudita quomodo.* — Primum est illud: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*, quod retulit Lucas, c. 23. Quibus verbis ostenditur imprimis (ut Irenæus ait, l. 3 contra Hær., c. 20) longanimitas, patientia, misericordia et bonitas Christi, dum etiam eos, qui ipsum occidebant, excusat, pro eisque orat. Deinde (ut ait Cyprianus, ser. de Pass.) ostendit se Christum in verbis illis Pontificem ac mediatorem inter Deum et homines. Quia (ut Paulus dicit ad

